

Received 28.12.2022	Research Article	JOTS
Accepted 19.01.2023		7/1
Published 27.01.2023		2023: 200-233

Altun Yaruq Sudur'un Berlin Versiyonundan Neşredilmemiş Yeni Parçalar (Tegzinç II, III, VIII ve IX'a Ait Parçalar)*

*New Unedited Fragments from the Berlin Version of Altun Yaruq Sudur (The Fragments of
Tägzinč II, III, VIII and IX)*

Erdem UÇAR**

Friedrich-Schiller-Universität Jena (Jena/Germany)

E-mail: erdem.ucar@uni-jena.de

Altun Yaruq Sudur is a *sūtra* which belongs to Old Turkic-*Mahāyāna* Buddhism. The text includes the essence and philosophy of Buddhism, as well as legends and rituals of Buddha. The *sūtra* was translated from Chinese to Uighur by Šiņko Šāli Tutuņ. Old Turkic translation has a lot of manuscripts. Among these, the nearly complete manuscript is preserved in the archive of the Institute of Oriental Manuscripts of the Russian Academy of Sciences (IOM RAS) in St. Petersburg, but there are many more manuscripts and fragments in the Berlin-Brandenburg Academy of Sciences Turfan collection. In this article, some unpublished Turfan fragments in the Oriental Department of the Berlin State Library are edited. Finally, I discuss Old Turkic verb *yaqčirtur-* which probably occurs for the first time in U 2546 (T II 701) during the Old Turkic period.

Key Words: Old Turkic, Altun Yaruq Sudur, Berlin fragments, yaq-, yaqčir-, yaqčirtur-.

* Berlin koleksiyonundaki parçalar konusunda engin bilgisine başvurduğum Dr. Simone-Christiane Raschmann hanıma teşekkür ederim.

** ORCID ID: 0000-0002-0039-9619.

Giriş

Altun Yaruq Sudur'un Budist Uygurlar arasında epey rağbet gören bir *sūtra* olduğu Eski Uygurcadaki farklı versiyonlarının varlığından anlaşılmaktadır. Eski Uygurca tercümenin kaynağı 義淨 *Yijing*'in (635-713) Çince tercümesine (Taishō, 16 665 403a4-456c25) dayanmaktadır ve eseri mütercim Şinqo Şeli Tutuñ (ve ekibi) Eski Uygurcaya kazandırmıştır (Zieme, 2015: 874-875). Eski Uygurca tercümenin iki ana versiyonu bulunmaktadır: 1. St. Petersburg'da Şark Yazmaları Enstitüsü Serindia koleksiyonunda (IOM RAS) muhafaza edilen XVII. asırdan kalma ve nispeten tam olan SI 4498 M/1 [ve SI 4499 M/2, SI 4500 M/3] numaralı yazma (Lundysheva et al., 2021: #157-159 [68-69]); 2. Berlin'deki parçalar ve yazmalar. Berlin'de muhafaza edilen Eski Uygurca tercümeyle ait parça ve yazmaların kataloğu neşredilmiştir (Raschmann, 2000, 2002, 2005).

Makalede, AYS'nin Berlin'de korunan ve şimdiye kadar neşredilmeyen bazı parçaları neşredilecektir. Parçaların tavsifi daha önce *KOHD* projesinin ağ sayfasında Raschmann tarafından yapılmıştır.

Parçaların neşrinde uygulanan yöntemden kısaca bahsetmek gerekirse, parça hakkında kısaca açıklama yapıldıktan ve parçanın St. Petersburg veya Berlin versiyonundaki paralel metni verildikten sonra, Uygurca metnin Çince metindeki yeri gösterilecektir. Parçalardaki tahrip olan kısımların tamamlanmasında zorlamaya gidilmeyecek, elde güçlü deliller varsa boşluk tamamlanacaktır. Parçaların harfçevrimi ve yazıçevriminde Uçar 2020'de teklif edilen yöntem benimsenmiştir.

II. Kitaba (3. ve 4. Bölümler) Ait Yeni Parçalar

1. Mainz 668c (T I; Camda: T.M. 443)

AYS'nin II. kitabının 3. bölümüne ait bir parça olduğu ilk kez Wilkens tarafından tespit edilmiştir (2010: #172 [148, dip. 427]). *KOHD* projesinin ağ sayfasında ¹ daha sonra parçanın ayrıntılı tavsifi Raschmann tarafından yapılmıştır. Önde ve arkada 6 satırın korunduğu parça, uzun *poḥī* tarzı bir yazmaya ait olup parçada kitabî Uygur yazısı kullanılmıştır. Parça, kendisiyle beraber birbirinden farklı 7 parça ile birlikte bir camın altına yerleştirilerek

¹ www.orient-mss.kohd.adw-goe.de.

muhafaza edilmektedir. Berlin versiyonundaki paralel metin için bk. B 1 = *U 9034 (T III M 156.17)² (Raschmann, 2000: #76 [115-116]). Parça, Çince 義淨 *Jiyīng* (Taishō 665, 16, 403a4-456c25) metninden ayrılmaktadır (Tekin, 1959: 296-297), zira Eski Uygurca metnin Çince metinde karşılığı yoktur. Daha geniş bilgi için bk. Wilkens, 2001: 24-29.

Recto (≠ SI 4498 M/1, II: 6a/14-18³)

1. ... /////N XWTYN
... [burxa]n qutın
2. ... /YDWX̄
... [ı]duq
3. ... TAKYNKWLWK
... tegingülük
4. ... /////KWLWK
... [tegin]gülük
5. ... //LTY AWN
... [qa]ltı on
6. ... /////LAR
... [bodis(a)t(a)v]lar-

Verso (≠ SI 4498 M/1, II: 6b/19-23⁴)

1. SWVY N/// ...
suvın[ıɾ] ...
2. X̄ALTY ...
qaltı ...
3. YYRTYNÇ///// ...
yértinç[üdeki] ...

² Parçanın neşri için bk. Wilkens, 2001: B 304-310 [69-70].

³ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Wilkens, 2001: 225-229 [118].

⁴ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Wilkens, 2001: 252-256 [119-120].

4. TAK ...
teg ...
5. ARSAR ...
erser ...
6. AR...
AR...

2. B 22 = U 2598 (T II 958) + U 2657 (T II D 201.507)

U 2657'nin AYS'nin II. kitabının 3. bölümüne ait bir parça olduğu KOHD projesinin ağ sayfasında⁵ Raschmann tarafından tespit edilmiş ve parçanın tavsifi yapılmıştır. Buna göre, U 2657'nin üst tarafı parçaya ait olmayan başka bir parça ile yanlış olarak birleştirilmiştir. Yanlış olarak monte edilen parça bugün henüz teşhis edilememiştir. U 2657, aslında B 22 numaralı yazmanın bir yaprağına ait U 2598'in diğer parçasını oluşturmaktadır. B 22 = U 2598 (T II 958) için bk. Raschmann, 2000: #77 [116-117]. Parçalar, önde ve arkada 5 satırın korunduğu dar *poḥī* tarzı bir yazmaya ait olup parçada kitabî Uygur yazısı kullanılmıştır. Parçanın B22 numaralı yazmanın 13. yaprağına ait olduğunu yaprak numaralandırılmasından (*ikinti üç y(é)g[ir]m[i]*) öğreniyoruz. Parçadaki bazı yerlerle paralel olan parça için bk. B 1 = * U 9035 (T III M 56.18)⁶ (Raschmann, 2000: #78 [117]). Eski Uygurca parça, Çince 義淨 *Jiyīng* (Taishō 665, 16, 403a4-456c25) metninden ayrılmaktadır (Tekin, 1959: 297), zira Eski Uygurca metnin Çince metinde karşılığı yoktur. Daha geniş bilgi için bk. Wilkens, 2001: 24-29.

Recto (≠ SI 4498 M/1, II: 6b/2-20⁷)

1. LAR ,, AW/ ... /////Z NWNK AWLW/Y KY///// ...
LAR ,, o[l] ... [etö]znüñ ulu[g]ı ki[çigi] ... U 2598 r1+U 2657 r1
2. TANKLYK ... ///// Y AALTMYŞ TWY/// ...
teñlig ... [édiz]i altmış tü[men] ... U 2598 r2+U 2657 r2
3. NAYWT BARA ... AYKYN AARAĖY AWRW/ /////

⁵ www.orient-mss.kohd.adw-goe.de.

⁶ Parçanın neşri için bk. Wilkens, 2001: B 339-391 [71-74].

⁷ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Wilkens, 2001: 245-253 [119].

- nayut bere ... ikin araqı uru[n lakšana-] U 2598 r3+U 2657 r3
4. NYNK BADWKY ... //KY KWYZ Y ...
-nıñ bedüki ... [i]ki közi ... U 2598 r4+U 2657 r4
5. ... YALT/////ÇA BWLWR ...
... yalt[rıqın]ça bolur ... U 2657 r5

Verso (≠ SI 4498 M/1, II: 7a/2-8⁸)

- AYKYNTY AWYÇ YK//M/
ikinti üç y(é)g[ir]m[i] U 2598 v
1. ... /////KY B... /////
... [eñil]ki B... [adın-] U 2657 v1
2. LAR TAKYNKW (P) /// ... ///R ,, AADYN LAR ...
LAR tegingü- (P) [lük] ... [téti]r ,, adınlar ... U 2598 v2+U 2657 v2
3. TYMYŞY (P) ... /////N TYNLX LAR AWL KW///// ...
témişi (P) ... [adı]n tınl(i)ğlar ol kö[rküg]⁹ ... U 2598 v3+U 2657 v3
4. NWMLWĀ YRLY/// ///// ///// //YX LARY BARÇA ...
nomluğ y(a)rlı[ğın eşidip altı qaç]ıǵları barça ... U 2598 v4+U 2657 v4
5. ĀWTRW///// ... //NKY TAKYNWR LAR ,, ...
qutru[lmaq] ... [me]ñi teginürler ,, ... U 2657 v5

3. B 24 = U 3206 (T III M 115.501, T III M 115)

AYS'nin II. kitabının 3. bölümüne ait bir parça olduğunu ilk kez Zieme teşhis etmiş ve daha sonra KOHD projesinin ağ sayfasında¹⁰ parçanın tavsifi Raschmann tarafından yapılmıştır. Önde ve arkada 3 satırın korunduğu parça, dar *poṭhī* tarzı bir yazmaya ait olup parçada kitabî Uygur yazısı kullanılmıştır. Berlin

⁸ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Wilkens, 2001: 259-265 [120].

⁹ Bu kısım, diğer Berlin versiyonunda da aynıdır. Krş. B 1 = *U 9035 (T III M 56.18) r17: //NLX LAR AWL KWYRKWK, ancak bu kısım St. Petersburg versiyonunda ise farklıdır: *kim adınlar ol körküg* (Wilkens, 2001: 261-262 [120]).

¹⁰ www.orient-mss.kohd.adw-goe.de.

versiyonundaki paralel metinler için bk. B 1 = *U 9036 (T III M 156.19)¹¹, B 23 = U 827 (T II S 32a)¹², B 33 = U 790 (T II S 32a) + U 2897 (T II S 32a)¹³ (Raschmann, 2000: #79, #81 ve #82 [118-121]) ve B 9 = Mainz 1011 + U 1449 (T I 119) + U 1998 (D) r (Raschmann, 2005: #725 [309-310]). Eski Uygurca tercümenin Çince metindeki yeri için krş. Nobel, 1958: 47-48.

Recto (≠ SI 4498 M/1, II: 8a/21-8b/3¹⁴)

1. ... /////YNTA AWYLKWSWZ SANSYZ AWYNKY AWYNKY
... [orun]ınta ülgüsüz sansız öñi öñi
2. ... /// // LAR AWXLY Y A AYNÇA XLTU AYKYD
... [tözün]ler oğlı-ya inçe q(a)ltı igid
3. ... ///// LAR BWYKWŞ /// /////YNKA AADRWĀ AADRWĀ
... [saqınç]lar böküş[ler tayaq]ıña adruq adruq

Verso (≠ SI 4498 M/1, II: 8b/15-17¹⁵)

1. ... KYR///// ...
... kër[tünün] ...
2. ... //LYK KA TAYANYB AADRWĀ AADRWĀ BWRXAN
... [bi]ligke tayanıp adruq adruq burxan
3. ... ///KAL LYK B//MAĀ BW XĀMAX TA
... [tü]kellig b[ol]maq bo qamağta

4. B 3 = U 2335 (T I D 530, T I D)

AYS'nin II. kitabının 3. bölümüne ait bir parça olduğu KOHD projesinin ağ sayfasında¹⁶ Raschmann tarafından tespit edilmiş ve parçanın tavsifi yapılmıştır. Önde ve arkada 4 satırın korunabildiği parça, dar *pothi* tarzı her birinde 10 satır

¹¹ Parçanın neşri için bk. Wilkens, 2001: B 392-444 [74-76].

¹² Parçanın neşri için bk. Wilkens, 2001: B 461-466 [77].

¹³ Parçanın neşri için bk. Wilkens, 2001: B 467-479 [77-78].

¹⁴ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Wilkens, 2001: 324-329 [123].

¹⁵ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Wilkens, 2001: 341-343 [124].

¹⁶ www.orient-mss.kohd.adw-goe.de.

bulunan B 3 numaralı yazmaya ait olup parçada kitabî Uygur yazısı kullanılmıştır. Parçadaki bazı yerlerle paralel metinler için bk. B 1 = *U 9040 (T III M 56.20) (Raschmann, 2000: #83 [121-122])¹⁷ ve B 9 = Mainz 1011 + U 1449 (T I 119) + U 1998 (D) v (Raschmann, 2005: #725 [309-310]). Eski Uygurca tercümenin Çince metindeki yeri için krş. Nobel, 1958: 48-50.

Recto (≠ SI 4498 M/1, II: 9a/3-11¹⁸)

1. ... /////MAK KA T///// /// ///// ...
... [erksin]mekke t[ükellig bolmaq]¹⁹ ...
2. ... KWYDWK TYTYR TWY/ // /// ...
... küdüg tétir tö[zünler] ...
3. ... BARÇA ...
... barça ...
4. ... ARKYNÇA ...
... erkinçe ...

Verso (≠ SI 4498 M/1, II: 9b/15-23²⁰)

1. ... /////Y ...
... [adırmaq]²¹ ...
2. ... /////MAXY Y/Ĥ ...
... [adır]mağı y[o]q ...
3. ... /ANÇWLAYW NWM KYRTW ///// ...
... ançulayu nom kértü[nün]²² ...
4. ... ///DWRMAKY YWĤ ...

¹⁷ Parçanın neşri için bk. Wilkens, 2001: B 480-532 [78-80].

¹⁸ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Wilkens, 2001: 353-361 [124-125].

¹⁹ Tamamlama için krş. B 1 = *U 9040 (T III M 56.20) r10.

²⁰ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Wilkens, 2001: 387-395 [125].

²¹ Tamamlama için krş. B 1 = *U 9040 (T III M 56.20) v21.

²² Tamamlama için krş. B 1 = *U 9040 (T III M 56.20) v25.

... [ü]dürmeki yoq ...

5. B 22 = U 2635 (T II 1062)

AYS'nin II. kitabının 3. bölümüne ait bir parça olduğu KOHD projesinin ağ sayfasında²³ Raschmann tarafından tespit edilmiş ve parçanın tavsifi yapılmıştır. Önde ve arkada 6 satırın korunduğu parça, dar *poḥhī* tarzı B 22 numaralı yazmaya ait olup parçada kitabî Uygur yazısı kullanılmıştır. B 22 numaralı yazma, St. Petersburg versiyonundan metin bakımından ayrılık gösterir. Aynı yazmaya ait müteakip kısımdaki yaprak U 2261 (T I) için krş. Raschmann, 2000: #93 [128-129]. Her ne kadar parça metin bakımından ayrılık gösteren B 22 yazmasına ait olsa da St. Petersburg yazmasında tahrip olan bazı kısımların tamirinde parça yardımcı olabilmektedir. Eski Uygurca tercümenin Çince metindeki yeri için krş. Nobel, 1958: 65-66.

Recto (≠ SI 4498 M/1, II: 18b/4-12²⁴)

1. ... TAYANYB AWYLKWLANÇSY/ ...
... tayanıp ülgülençsi[z] ...
2. ... ///RWĀ ARDYN YYN// /AÇ ...
... [ad]ruq erdini yin[çü ç]aç²⁵ ...
3. ... ///A (P) BLKWRAR A//// /// ...
... [barç]a b(e)lgürer e[rserler] ...
4. ... //MADY (P) DYAN LYX ,, A//// ...
... [sa]madi dyanlıg ,, u[luğ] ...
5. ... //DYN KA TAYANYB AWYLKWLANÇSYZ ...
... [er]dinike tayanıp ülgülençsiz ...
6. ... //DRWĀ AADRWĀ BWRXAN LAR NWMY ...
... [a]druq adruq burxanlar nomı ...

²³ www.orient-mss.kohd.adw-goe.de.

²⁴ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Wilkens, 2001: 792-800 [143-144].

²⁵ Krş. St. Petersburg versiyonu: *adruq yinçü çaç*.

Verso (≠ SI 4498 M/1, II: II: 18b/13-23²⁶)

1. ... ///KAL BLKWLWK BWLWR LAR ,, MWN//////// ...
... [tü]kel b(e)lgülüg bolurlar ,, mun[çulayu] ...
2. ... ///N ,, BYLKA BYLYK ,, BWLAR ...
... [dya]n ,, bilge bilig ,, bolar²⁷ ...
3. ...MYŞ BLKW (P) LARKA YAB//////// ...
...MYŞ b(e)lgülerke yap[şınmaq]²⁸ ...
4. ...MAK (P) SYZ MANKK/ ...
...MAKSYZ meŋg[ü]²⁹ ...
5. ... ///WN YWL AATLX NWM TYB ...
... [ort]un yol atl(i)ğ nom tép³⁰ ...
6. ... ///NKWLWK ŪYLŪYLWŪ KAZ Y/ ...
... [tegi]ngülüg qılğuluq kezi[g] ...

6. B 3 = U 3030 (T II T 1697)

AYS'nin II. kitabının 3. bölümüne ait bir parça olduğu KOHD projesinin ağ sayfasında³¹ Raschmann tarafından tespit edilmiş ve parçanın tavsifi yapılmıştır. Önde ve arkada 4 satırın korunabildiği parça, dar *pothi* tarzı her birinde 10 satır bulunan B 3 numaralı yazmaya ait olup parçada kitabî Uygur yazısı kullanılmıştır. Eski Uygurca tercümenin Çince metindeki yeri için krş. Nobel, 1958: 78-79.

Recto (≠ SI 4498 M/1, II: 28b/2-10³²)

1. ... //SYLŪAY ,, A/K//// ...

²⁶ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Wilkens, 2001: 801-811 [144].

²⁷ Krş. St. Petersburg versiyonu: *dyan bilge [bi]lig erser*.

²⁸ Krş. St. Petersburg versiyonu: *b(e)lgüke ilinmek*.

²⁹ Krş. St. Petersburg versiyonu: *yapşınmaq meŋü yme ermez*.

³⁰ Krş. St. Petersburg versiyonu: *[o]rtun yoluğ bütürmek tép tétir*.

³¹ www.orient-mss.kohd.adw-goe.de.

³² St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Wilkens, 2001: 1249-1257 [165].

... [a]sılğay ,, ik[inti] ...

2. ... KWYRSWZ /Z WKSWZ AARM///// ...
... kürsüz [e]zügsüz arm[aqsız] ...
3. ... /////WLWX BWLĀAY ,, AWY///// ...
... [amrang]uluq bolğay³³ ,, ü[çünç] ...
4. ...NÇ ... KWYNY NWM// ...
...NÇ ... köni nom[ça] ...

Verso (≠ SI 4498 M/1, II: 28b/11-19³⁴)

1. ... /////NÇWLWK ...
... [yérti]nçülüg ...
2. ... AWLMAK// LAR ,, ...
... ölmeg[ey]ler ,, ...
3. ... ///XARW TWYRT AWLWX L/// ...
... [tur]qaru tört uluğ[arı] ...
4. ... ///ĀANÇWÇY KWYNKWLYN ...
... [y(a)rılı]qançuçı köñülin ...

7. U 2111 (T II 1062)

AYS'nin II. kitabının 4. bölümüne ait bir parça olduğu KOHD projesinin ağ sayfasında³⁵ Raschmann tarafından tespit edilmiş ve parçanın tavsifi yapılmıştır. Önde 5 ve arkada 6 satırın korunduğu parça, uzun *poṭhī* tarzı bir yazmaya ait olup parçada kitabî Uygur yazısı kullanılmıştır. Parçadaki bazı yerlerle paralel metinler için bk. B 3 = U 3222 (T III M 122), B 1 = U 641 (T III 56.23) (Raschmann, 2000: #125-126 [155-157]) ve B 23 = U 2847 (T II S 32a) + U 2842 (T II S 32a)

³³ St. Petersburg versiyonunda 8. satırda bu kelimenin geçtiği yer tahrip olmuştur. Wilkens ve Kaya, tahrip olan kısmı *erür* ile tamamlamıştır. B 3 = U 3030 r3'e göre, St. Petersburg versiyonundaki tahrip olan kısım *bolğay* ile tamamlanabilir.

³⁴ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Wilkens, 2001: 1258-1266 [165].

³⁵ www.orient-mss.kohd.adw-goe.de.

(Raschmann, 2005: #737 [319-320]). Parçadaki metin manzumeler (gāthā) içerir. Eski Uygurca tercümenin Çince metindeki yeri için krş. Nobel, 1958: 90-91.

Recto (# SI 4498 M/1, II: 42a/15-19³⁶)

1. ...
...
2. ... ATAWYZ LARY
... etözleri
3. ... XWLWSWZ
... qolusuz
4. ... /////YB ARTYNKW
... [egirt]ip ertinü
5. ... ////////// ///Y KWNKWL LARY
... [etözler]i köñülleri

Verso (# SI 4498 M/1, II: 42b/18-21³⁷)

1. ...
...
2. TYNLX AYDY ...
tınl(ı)ğ idi ...
3. TWLXAX ...
tolğağ ...
4. XAMAX KYŞY // ... //////////
qamağ kişi[li] ... [küsegü-]
5. LWK KWYRWKSA//////// ...
lüg körügse[gülük] ...
6. ...

³⁶ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Kaya, 2021: 3747-3751 [206].

³⁷ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Kaya, 2021: 3772-3775 [207].

...

8. B 59 = U 1992 (T I) + U 4858 (T I D 606)

AYS'nin II. kitabının, 4. bölümünün son kısmına ait bir parça olduğu ilk kez Zieme tarafından teşhis edilmiş ve daha sonra KOHD projesinin ağ sayfasında³⁸ parçanın tavsifi Raschmann tarafından yapılmıştır. U 1992, yaprağın üst tarafına aittir. Parçaların B 59 numaralı yazmanın 39. yaprağına ait olduğunu U 1992'nin arka yüzündeki yaprak numarasından (*ikinti otuz kırq*) öğreniyoruz. U 1992 hakkında daha geniş bilgi ve parçanın neşri için bk. Raschmann, 2000: #133 [161]. U 4858'in sadece ön yüzünde metin bulunmaktadır ve aşağıda sadece U 4858'in neşri sunulacaktır. Parçanın ön yüzünde 7 satır korunabilmiştir. Parça, muhtemelen uzun *poḥī* tarzı bir yazmaya ait yapraktan olup parçada kitabî Uygur yazısı kullanılmıştır. Berlin versiyonundaki paralel metinler için bk. B 1 = *U 9038 (T III M 156.12)³⁹ ve B 27 = Mainz 557 (T III M 206) + Mainz 550 (T III M 206) (Raschmann, 2000: #132, #134 [160-162]). Parçanın St. Petersburg yazmasında tekabül ettiği kısım bugün elimize ulaşmamıştır, ama U 4858 sayesinde II. kitabın sonu hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz.

Recto (≠ B 1 = *U 9038 v17-24 ve B 27 = Mainz+Mainz 550 r1-5)

1. AATLX NWM BYTYK // ...
atl(i)ğ nom bitig[de] ... U 4858 r1
2. ATAWYZ WN AWĀY//// ... //////////
etözün oqı[tmaq] ... [küvrüg-] U 4858 r2
3. TYN AWYNMYŞ AWYN TYK//////// ...
tin ünmiş ün tig[isintin] ... U 4858 r3
4. BWRXAN LARYX AWYKMAK ...
burxanlarığ ögmek ... U 4858 r4
5. Y/NK/X KWYR//////// //TL/ ...
y[a]ḡ[ı]ğ kör[kitmek a]tl(i)ğ ... U 4858 r5

³⁸ www.orient-mss.kohd.adw-goe.de.

³⁹ Parçanın neşri için bk. Raschmann 1998: 300-303.

6. NWM TWYKADY „ // //
nom tükedi „ [, „] U 4858 r6
7. NAMW BWT „, NAMW DRM „, NAMW SANK //
namo but „, namo d(a)rm „, namo sañ [,] U 4858 r7

III. Kitaba Ait Yeni Parçalar

1. U 4939 (T II S 20.520)

AYS'nin III. kitabının 5. bölümüne ait bir parça olduğu ilk kez Zieme tarafından tespit edilmiş ve daha sonra *KOHD* projesinin ağ sayfasında⁴⁰ parçanın tavsifi Raschmann tarafından yapılmıştır. Parçanın arka yüzünde metin yoktur, ön yüzünde ise 6 satır muhafaza edilmiştir. Parça, Berlin versiyonunda AYS'ye ait yazmaların hiçbiri ile eşleşmemektedir. Parçadaki metin, St. Petersburg yazmasının Stockholm'de muhafaza edilen yaprağı ile kısmen örtüşmektedir. Krş. 1943.05.0002 r18-23 (Kudara & Röhrborn, 1982: 19-24 [341]). Ancak örtüşme tam olmadığı için parçanın AYS'nin III. kitabının 5. bölümüne ait olduğu kesin olarak söylenemiyor. Eski Uygurca tercümenin Çince metindeki yeri için krş. Nobel, 1958: 106.

Recto

1. ...ANWR TYB...
...ANWR TYB...
2. ... // // // // YNBARW AWMWX AYNA/ ...
... [özümüzt]in berü umuğ ina[ğ] ...
3. ...A AWYNYM XWVŞ...
...A AWYNYM XWVŞ...
4. ... // // // // // // // Z AWYZ A TWYBWMWZ NY ...
... [köjülümü]z üze töpümüzni ...
5. ... // // KANYN YYNÇWRW ...

⁴⁰ www.orient-mss.kohd.adw-goe.de.

... [til]genin yinçürü ...

6. ... // // // // // // // // Z „ KWYZ WNWR „
... [teginür bi]z „ közünür „

2. B 3 = U 2282 (T I α 508, T I α)

AYS'nin III. kitabının 5. bölümüne ait bir parça olduğu *KOHD* projesinin ağ sayfasında⁴¹ Raschmann tarafından tespit edilmiş ve parçanın tavsifi yapılmıştır. Önde ve arkada 3 satırın korunabildiği parça, dar *poṭhī* tarzı her birinde 10 satır bulunan B 3 numaralı yazmaya ait olup parçada kitabî Uygur yazısı kullanılmıştır. Berlin versiyonundaki paralel metin için bk. B 67 = Mainz 780 (T II S) (Ehlers 1987: #7 [32]). Parçanın ön yüzünün St. Petersburg versiyonundaki metinle tam olarak uyduğu söylenemez. Eski Uygurca tercümenin Çince metindeki yeri için krş. Nobel, 1958: 118.

Recto (≠ SI 4498 M/1, III: 11a/5⁴²)

1. ...KA
...KA
2. ... AAYYX ĞYLYNÇ
... ayığ qılınç
3. ...XWLWĞ AAYYX
...XWLWĞ ayığ

Verso (≠ SI 4498 M/1, III: 11a/7-11⁴³)

1. ... ĞAYW LAR AWL
... qayular ol
2. ... // // // // // AĞDA
... [turgurm]aqda⁴⁴

⁴¹ www.orient-mss.kohd.adw-goe.de.

⁴² St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Kaya, 2021: 4452 [229].

⁴³ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Kaya, 2021: 4454-4458 [229].

⁴⁴ Tamamlama için krş. B 67 = Mainz 780 (T II S) r10-11.

3. ... /WYZ YNTA
... [t]özinte

VIII. Kitaba Ait Yeni Parçalar⁴⁵

1. U 2071

AYS'nin VIII. kitabının 15. bölümüne ait bir parça olduğu *KOHD* projesinin ağ sayfasında ⁴⁶ Raschmann tarafından tespit edilmiş ve parçanın tavsifi yapılmıştır. Önde 10 ve arkada 11 satırın korunduğu parça, uzun *poḥī* tarzı bir yazmaya ait olup parçada kitabî Uygur yazısı kullanılmıştır. Berlin versiyonundaki paralel metin için bk. U 1855 (T II Xanthippe) + Mainz 817b (T II S 32a) (Raschmann, 2005: #469 [75-76]). Parçada fazla bir metin olmadığı için, St. Petersburg versiyonunda denk geldiği yerleri parçanın arka yüzünde tespit etmek epey zordur. Raschmann, arka yüzün St. Petersburg versiyonunda, VIII: 3a-3b arasında bir yere karşılık geldiğini ve arka yüzün 8. ve 11. satırları arasının St. Petersburg versiyonundan ayrıldığını söylemektedir. Eski Uygurca tercümenin Çince metindeki yeri için krş. Nobel, 1958: 260-262.

Recto (≠ SI 4498 M/1, VIII: 2b/10-21⁴⁷)

1. ...N
...N
2. ... //ŞXWRW
... [to]şğuru
3. ... /// LAYW
... [söz]leyü
4. ... //TLWX TYL LYK
... [qu]tluğ tillig

⁴⁵ Daha önce Karaaya 2022'de VIII. kitaba ait 5 tane neşredilmemiş parça yayımlanmıştır (111-150).

⁴⁶ www.orient-mss.kohd.adw-goe.de.

⁴⁷ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Uçar, 2017: 38-49 [106-107].

5. ... /////YLYX
... [nizvan]ilhğ

6. ...
...

7. ...
...

8. ...
...

9. ... YRLYĖAYWR
... y(a)rhqayur

10. ... ///KLWM AWYZ A
... [kõ]ylüm üze

Verso (≠ SI 4498 M/1, VIII: 3a-3b⁴⁸)

1. ...KW...
...KW...

2. YWKWNWR M/ ...
yükünür m[(e)n] ...

3. ...
...

4. YWKWNWR M/ ...
yükünür m[(e)n] ...

5. YWKWNWR MN ...
yükünür m(e)n ...

6. ...
...

7. ...

⁴⁸ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Uçar, 2017: 51-96 [107-110].

- ...
8. ... BWRXAN ...
... burxan ...
 9. AYNÇA AWY...
inçe AWY...
 10. ARTMYŞ ((KYN)) AMT/ ...
ertmiş kén amt[1] ...
 11. ...
...

2. U 2079

AYS'nin VIII. kitabının 15. bölümüne ait bir parça olduğu KOHD projesinin ağ sayfasında ⁴⁹ Raschmann tarafından tespit edilmiş ve parçanın tavsifi yapılmıştır. Önde ve arkada 8 satırın korunduğu parça, uzun *poṭhī* tarzı bir yazmaya ait olup parçada kitabî Uygur yazısı kullanılmıştır. Parçadaki metin manzumeler (gāthā) içerir. Eski Uygurca tercümenin Çince metindeki yeri için krş. Nobel, 1958: 262-263.

Recto (≠ SI 4498 M/1, VIII: 5a/14-21⁵⁰)

1. ... /DRAM ...
... [e]drem ...
2. /////XALY AWYDLAYYN BWDY YWL//
[bışrun]jalı üdleyin bodi yol[uğ]
3. BWLXW ĞA ,, ,,
bulğuqa ,, ,,
4. KYNKWRW AASYX (P) ĞYLAYYN ĞAMAX
kénürü asıg qılayın qamağ
5. TYNLX AWĞLAN (P) YNKA ,,

⁴⁹ www.orient-mss.kohd.adw-goe.de.

⁵⁰ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Uçar, 2017: 157-164 [116].

tınl(i)ğ oğlanıña ,,

6. ... KWYSAMYŞ (P) KWYSWŞWM//
... küsemiş küsüşüm[in]
7. TRK K Y A AWYDWN (P) ĀANTWRZ WN //
t(e)rkk(i)ye üdün qanturzun [,]
8. // SWYZ LAYW TAKYNWR MN KWYNY
[m(e)n] sözleyü teginür m(e)n köni

Verso (≠ SI 4498 M/1, VIII: 5b/15-22⁵¹)

1. ... AWXRYN// ...
... uğrn[ta] ...
2. ////W TYNLX AWXLANYN YAVAL/////////
[alq]u tınl(i)ğ oğlanın yaval[turdaçı]
3. BWLAYYN ,, ,,
bolayın ,, ,,
4. BYRWK MANYNK (P) AAXYZ YMDA SAV
birök meniñ ağızımda sav
5. SWYZ T//XARW (P) AWYNTWKDA
söz t[aş]ğaru üntükde
6. //VYM AYYYN (P) YWRWKY BWY TZ
[sa]vım éyin yörüg bütz-
7. /N BARÇA (P) ĀALYSYZ ,,
[ü]n barça qalısız ,,
8. ////DAÇY TYNLX LAR AAXYR AAYAX Ā///
[eşid]deçi tınl(i)ğlar ağır ayağ q[ılz-]
9. // /// ...
[unlar] ...

⁵¹ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Uçar, 2017: 180-187 [118].

3. B 3 = U 3227 (T III M 122)

AYS'nin VIII. kitabının 15. bölümün sonu ile 16. bölümünün başına ait bir parça olduğunu ilk kez Zieme teşhis etmiş ve daha sonra KOHD projesinin ağ sayfasında⁵² Raschmann parçanın tavsifini yapmıştır. Önde 6 ve arkada 7 satırın korunduğu parça, dar *poḥī* tarzı her birinde 10 satır bulunan B 3 numaralı yazmaya ait olup parçada kitabî Uygur yazısı kullanılmıştır. Parçanın arka yüzünde 3. satırdan sonraki kısım tahribat nedeniyle neredeyse okunamaz durumdadır. Berlin versiyonundaki paralel metinler için bk. B 1 = U 674 (T III 56-99) v, B 1 = U 616 (T III 56 x 6) + U 673 + U 609 (T III 56.18) r (Raschmann, 2005: #476, #478 [81-84]) ve Mainz 437 (T II S 32) r (Ehlers, 1987: #170 [107]). Eski Uygurca tercümenin Çince metindeki yeri için krş. Nobel, 1958: 265-266.

Recto (≠ SI 4498 M/1, VIII: 8b/7-22⁵³)

1. ... MANKYLYK ĀYLXWLWĀ ...
... meñilig qılǵuluq ...
2. ... //// //YW YYTYNÇSYZ AWLWX ...
... [sözle]yü yétinçsiz ...
3. ... /////L //YRYTSAR LAR TRK ...
... [köñü]l [ö]ritserler t(e)rk ...
4. ...
...
5. ... ///KY AATL X ...
... [éli]gi atl(i)ğ ...
6. ... ///TWNMAK AALT Y ...
... [ö]tünmek altı ...
7. ... XATWNY ...
... xatunı ...

⁵² www.orient-mss.kohd.adw-goe.de.

⁵³ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Kaya, 2021: 13323-13338 [506-507].

Verso (≠ SI 4498 M/1, VIII: 9a/17-9b/7 (?)⁵⁴)

1. ... TWYNL/ ...
... tünl[e] ...
2. ... ARDYNY AYÇYNTAKY ...
... erdini içinteki ...
3. ... /////DYVYB YYRTYNÇWTA ...
... [çanbu]divip yértinçüte ...
4. ... //KW XLYNÇ ...
... [ed]gü qılınç ...
5. ... ///LYNKWLWKSUZ ...
... [yét]lingülüksüz ...
6. ...
...
7. ...
...

4. B 3 = U 3217 (T III M 122) + U 3025 (T III T 676) + U 3220 (T III M 122)

U 3217 + 3220'nin⁵⁵ AYS'nin VIII. kitabının 17. bölümüne ait bir parça olduğunu Raschmann ilk olarak hazırladığı katalogda tespit etmiş (Raschmann, 2005: #485 [89-90], daha sonra KOHD projesinin ağ sayfasında⁵⁶ U 3025'in de aynı yaprağa ait olduğunu kefetmiştir. Önde ve arkada 10 satırın korunduğu yaprak, dar *poḥī* tarzı B 3 numaralı yazmaya ait olup parçada kitabî Uygur yazısı kullanılmıştır. Parçadaki bazı yerlerle paralel metinler için bk. Mainz 817a (T II S) + U 1805 (T II S 89) + U 2013 (T III M B 250)⁵⁷, B 1 = *U 9098 (T III 56.8)⁵⁸, U 2887 (T

⁵⁴ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Kaya, 2021: 13357-13370 [507-508].

⁵⁵ Parçanın neşri için bk. Çetin, 2020: B 478-497 [89-90].

⁵⁶ www.orient-mss.kohd.adw-goe.de.

⁵⁷ Parçanın neşri için bk. Çetin, 2020: B 357-412 [79-83].

⁵⁸ Parçanın neşri için bk. Müller, 1908: 29-32.

II S 32a)⁵⁹, U 2051 + Mainz 65 (T I D)⁶⁰, U 3359 (T III T.V. 59)⁶¹, Mainz 664 (T II S 89)⁶², B 1 = *U 9099 (T III 56.9)⁶³ (Raschmann, 2000: #482, #483, #484, #486, #487, #488 ve #489 [87-93]). Eski Uyğurca tercümenin Çince metindeki yeri için krş. Nobel, 1958: 269-270.

Recto (≠ SI 4498 M/1, VIII: 12b/8-13a/7⁶⁴)

1.	... TABYNZ WN ... tapınzun	U 3217 r1
2.	... ///W AWYZ A MANYNK ... [içg]ü üze meniñ	U 3217 r2
3.		U 3217 r3
4.	... /// WN [qılzun] ...	U 3025 r1
5.	... //RKYN TAVRAT/ [te]rkin tavrata[ı] ...	U 3025 r2
6.	... //LWR MN BYR// SYZ YNK S//////// [qo]lur m(e)n bir[ök] siziñ s[avıñız] ...	U 3025 r3+U 3220 r1
7.	... AWYTWKWMYN YWXSWSZ XWR// X//////// ötüğümin yoqsuz qur[uğ] q[ılmañ] ...	U 3025 r4+U 3220 r2
8.	... AWYD/N MN BW S// ///// üd[ü]n m(e)n bo s[avlarığ] ...	U 3025 r5+U 3220 r3
9.	... /////YN ADYN TAVARYN [tarığ]ın edin tavarın ...	U 3220 r4

⁵⁹ Parçanın neşri için bk. Çetin, 2020: B 466-477 [88-89].

⁶⁰ Parçanın neşri için bk. Çetin, 2020: B 498-559 [90-95].

⁶¹ Parçanın neşri için bk. Çetin, 2020: B 560-571 [95-96].

⁶² Parçanın neşri için bk. Çetin, 2020: B 572-625 [96-100].

⁶³ Parçanın neşri için bk. Müller, 1908: 32-35.

⁶⁴ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Kaya, 2021: 13511-13534 [512-513].

10. ... ///// // LAR AWYTWNZ WN LAR ...
 ... [oqızun]lar ötünzünler ... U 3220 r5
- Verso (≠ SI 4498 M/1, VIII: 13a/10-13b/6⁶⁵)**
1. ... /////LAR AATYN AATAYW SWY/ // ...
 ... [bodis(a)t(a)v]lar atın atayu sü[zök] ... U 3220 v1
2. ...DYX AWBASANÇ X̄WSYX̄ ...
 ...DYX upasanç X̄WSYX̄ ... U 3220 v2
3. ... ///DKY /WNTWN SYNKARXY ...
 ... [ü]dki ontun sınarqı ... U 3220 v3
4. ... RATNAŞYKY ...
 ... ratnaşiké ... U 3220 v4
5. ... X̄WTYNKA YWKWNWR MN ...
 ... qutıña yükünür m(e)n ... U 3220 v5+ U 3025 v2
6. ... AATLX BWRXAN ...
 ... atl(ı)ğ burxan ... U 3025 v3
7. ... ///YNKA „ YWKW/// // ...
 ... [qut]ıña „ yükü[nür m(e)n] ... U 3025 v4
8. ... /////ANTRY ///X ...
 ... [ratnaç]antre [atl(ı)ğ] ... U 3025 v5
9. ... /////KA „ YWKWNWR
 ... [qutı]ña yükünür U 3217 v1
10. // ... AATLX BWRXAN
 [m(e)n] ... atl(ı)ğ burxan U 3217 v2

⁶⁵ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Kaya, 2021: 13537-13556 [513-514].

5. U 2219 (T I 505, T I)

AYS'nin VIII. kitabının 20. bölümüne ait bir parça olduğu KOHD projesinin ağ sayfasında⁶⁶ Raschmann tarafından tespit edilmiş ve parçanın tavsifi yapılmıştır. Önde ve arkada 6 satırın korunduğu parça, dar *poḥī* tarzı bir yazmaya ait olup parçada kitabî Uygur yazısı kullanılmıştır. Parçadaki bazı yerlerle paralel metinler için bk. U 2754 (T II M)⁶⁷, B 3 = U 3203 (T III M 115)⁶⁸, B 1 = *U 9167 (T III 56.20)⁶⁹ ve U 2346 (T I D 582)⁷⁰ (Raschmann, 2000: #546, #547, #548 ve #549 [139-142]). Parçanın kopan kısmı sonradan birleştirilmişse de kopan kısımda hâlâ yok olan kısımlar mevcuttur. Ayrıca parçanın üzerindeki yazılı kısımların okunması tahribat nedeniyle oldukça zordur. Parçadaki metin manzumeler (gāthā) içerir. Eski Uygurca tercümenin Çince metindeki yeri için krş. Nobel, 1958: 293.

Recto (≠ SI 4498 M/1, VIII: 37a/18-37b/4⁷¹)

1. ... //VYNSAR ...
... [se]vinser ...
2. ... //L XAN YX AW// ///// ...
... [é]l xanıǵ ü[züksüz] ...
3. ... //RYYWR LAR
... [yo]rıyurlar
4. ... ///WRMAZ
... [şaş]urmaz
5. ... AWYDYNÇA ,,
... üdinçe ,,
6. ... /////KY XWLW ÇA ,,

⁶⁶ www.orient-mss.kohd.adw-goe.de.

⁶⁷ Parçanın neşri için bk. Çetin, 2020: B 2039-2045 [215].

⁶⁸ Parçanın neşri için bk. Çetin, 2020: B 2046-2066 [215-217].

⁶⁹ Parçanın neşri için bk. Çetin, 2020: B 2067-2121 [217-221].

⁷⁰ Parçanın neşri için bk. Çetin, 2020: B 2122-2133 [222].

⁷¹ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Tekin, 1987: 145.

... [éyin]ki qoluça ,,

Verso (≠ SI 4498 M/1, VIII: 37b/5-12⁷²)

1. ... BARÇA AWZ BWYTAR ,,
... *barça uz büter* ,,
2. ... AMKAK BWLTWXMAZ ,,
... *emgek boltuqmaz* ,,
3. ... ///DWN AWYDWN YYVY/// ,,
... [ü]dün üdün yévi[lür] ,,
4. ... //RDW //// AYÇYNTA ,,
... [o]rdu[ları] içinte ,,
5. ... XANY /// ////////// ,,
... *xanı* [beg boltuq] ,,
6. ... ,,
... ,,

IX. Kitaba Ait Yeni Parçalar

1. U 2546 (T II 701)

AYS'nin IX. kitabının 22. bölümüne ait bir parça olduğunu ilk kez Zieme teşhis etmiş, daha sonra KOHD projesinin ağ sayfasında⁷³ Raschmann tarafından parça tavsif edilmiştir. Önde ve arkada 5 satırın korunduğu parça, dar *poṭhī* tarzı bir yazmaya ait olup parçada kitabî Uygur yazısı kullanılmıştır. St. Petersburg versiyonunda parçadaki metnin tekabül ettiği kısım kaybolduğu için iki versiyon arasında paralellik kurulamıyor. Bilindiği üzere, St. Petersburg versiyonundaki yazmada 22. bölümde 9a ve 20b arasındaki yapraklar ne yazık ki elimize ulaşamamıştır. Berlin versiyonunda eksik kısma ait 4 parça korunabilmiştir:

⁷² St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Tekin, 1987: 145.

⁷³ www.orient-mss.kohd.adw-goe.de.

Mainz 325 (T III TV. 57)⁷⁴, Mainz 343 (T III TV. 57) (Ehlers, 1987: #142, #143 [96-97]) ve U 2543 [T II]⁷⁵ (Raschmann, 2005: #555 [145-146]). U 2546, bu anlamda St. Petersburg versiyonundaki eksik kısma ait 4. parçadır. U 2546 ile paralel metin için bk. Mainz 343 (T III TV. 57)⁷⁶ (Ehlers, 1987: #143 [97]). Eski Uygurca tercümenin Çince metindeki yeri için krş. Nobel, 1958: 306-307.

Recto

1. ... K/YÇYN ...
... küçin ...
2. (P) ...YK YAXYN YWZ Y//// ...
...YK yaqın yüz y[oçan] ...
3. ... (P) YANALA //R TATYXYN ...
... yenele [yé]r tatıgın ...
4. ... BWYTWrw YAXÇYRTDWRĀAY ...
... bütürü yaqırtduřay ...
5. ... ĀALYNY SAKYZ YYTMYŞ KWLT / ...
... qalını sekiz yetmiş kolt[i] ...

Verso

1. ...KMYŞ ARSAR AALTWN TYLKAN SWYT...
...KMYŞ erser altun tilgen SWYT...
2. ... AYKYLAYW KWYÇY A/// A ...
... ikileyü küçi [üz]e ...
3. ... (P) YK AŞY/MAK NYNK ...
...YK eşi[d]mekniş ...
4. ...Y...K...R YYTYNÇSYZ ...
...Y...K...R yétinçsiz ...

⁷⁴ Parçanın neşri için bk. Uçar, 2013: B 348-359 [80-81].

⁷⁵ Parçanın neşri için bk. Raschmann, 2005: 145-146 ve Uçar, 2013: B 372-384 [83-84].

⁷⁶ Parçanın neşri için bk. Uçar, 2013: B 360-371 [82-83].

5. ...LAR ǰWV///// ...
...LAR quv[raǰı] ...

yaqçirtdur- Ön yüzün 4. satırında geçen YAXÇYRTDWR- fiili üzerinde kısaca durmak gerekiyor. *Drevnetyurkskiy Slovar*'da yalnızca AYS'nin St. Petersburg versiyonunda geçen *yaqçirt-* tanıǰı zikredilmiş ve fiile 'ayıltmak, uyandırmak, çoşturmak' anlamı verilmiştir (Nadelyayev et al., 1969: 237b). Clauson, *yaqçirt-* fiilinin aslının **yaqşirt-* olabileceğini belirtip fiili Eski Türkçede *hapax* olarak kabul etmiş ve belki de bu nedenle anlamının belirsizliğini dikkate alarak fiilin muhtemelen *yıǰçirt-* 'bir araya getirtmek, toplatmak' olabileceğini ileri sürmüştür (1972: 899a, 909a). Wilkens, sözlüğünde *yaqçır-* 'yükselmek, havalanıp uçmak', *yaqçirt-* 'uyandırmak, ayıltmak; uğramak, maruz kalmak' ve *yaǰçırǰa*'ya 'yaǰ gibi parlak' yer vermiştir (2021: 853a, 855a). Erdal, *yaqçirt-*'i 'to rouse' anlamında düşünmüş ve *yaq-* 'yaklaşmak' fiilinden {-çIr-} ile türetildiğini belirtmiştir (1991: 539, 792). Maue, tıp içerikli Brāhmī harfli parçada geçen *yaqçirt-* hakkındaki açıklamasında AYS'de *Aç Bars Hikâyesi*'nde geçen *yaqçirt-*'in Clauson'un önerdiği *yıǰçirt-* olması konusunda, Çince metnin ve Tibetçe versiyonunun Clauson'un önerisini desteklediğini söylemiştir. Bununla beraber, *Xuanzang Biyografisi* tercümesinin V. kitabında geçen *yaqçirt-*'in Çince metindeki karşılıǰına göre 'nemlendirmek, ıslatmak' anlamında olduğunu, bu nedenle kelimenin *yaǰ-* 'dökmek, yağmak' köküne dayanması gerektiğini düşünen Maue, Eski Türkçede *yaǰçirt-* ve *yaqçirt-* olmak üzere iki ayrı fiil olabileceğini, *yaqçirt-*'in 'etkilenmek, maruz kalmak' anlamında düşünülmesi gerektiğini iddia etmiştir (2008: 154-155). Gulcalı, AYS'de *Aç Bars Hikâyesi*'nde geçen *yaqçirt-*'a neşrinde 'ferahlatmak' anlamı vermiş, ama açıklamalar bölümünde fiilin Çince metinde 增益 *zengyi* 'artmak, büyütme, katmak' karşılıǰında olduğunu söylemiştir (2013: 86, 112, 149).

Eski Uygurca metinlerde sözkonusu fiil ve türevlerinin geçtiǰi tanıkları şu şekilde sıralayabiliriz:

Tanık 1: *yaqçırǰa* (< *yaq-çır-ǰa*) 'yaǰ gibi parlak'

Xuanzang Biyografisi tercümesinin IV. kitabında YAXÇYR- fiilinin fiilden isim yapan {-gA} ekli gövdesi geçmektedir: ol söǰütlerini y[a]pırǰaqları uzun öǰleri *yaqçırǰa*. Çince metinde *yaqçırǰa*, 潤 *run* (Taishō, 2053 50 243a4) 'glänzend' karşılıǰındadır. Nâşirlere göre, *yaqçirt-*'in kökünün buradaki *yaqçır-* olduǰu kesindir ve AYS'nin X. kitabında *Aç Bars Hikâyesi*'ndeki *yaqçirt-* da metaforik olarak 'çoǰalmak' anlamında kullanılmış olmalıdır (Semet et al., 2022: 749 [88-89, 205]). Wilkens, sözlüğünde kelimeyi *yaǰçırǰa* şeklinde okumuş ve kelimeye 'yaǰ gibi parlak' anlamı vermiştir (2021: 853a). Ayrıca, *yaqçırǰa*'daki {-çIr-} ekinin {-gA} ile genişlemiş diǰer tanıǰı için krş. *külçirge* yüzliǰin 'mit lächelndem Gesicht' (Tezcan, 1974: 998 [70]).

Tanık 2: *yaqçirt-* (< *yaq-çır-t-*) 'yaǰlatmak, meshettirmek'

Eski Uygurcada *Xuanzang Biyografisi* tercümesinin V. kitabında geçen YAXÇYRT-'ı metnin son nâşirleri *yaqçirt-* şeklinde okumuş ve fiile 'nemlendirmek, ıslatmak' anlamını vermiştir: anı üçün aşnuça [sa]g süt qudup etöz[in] *yaqçirtmiş* k(e)rgek (Dietz et al., 2015: 1820-1823 [198-199]). *Uigurisches Wörterbuch*'ta *etöz[in] yaqçirt-* 'ihn einreiben' (Röhrborn, 2017: 327) ile anlamlandırılmıştır. Maue, buradaki fiilin *yaǰçirt-* olduğunu düşünmektedir (2008: 154-155). Eski Uygurca metnin dayandıǰı Çince metne bakıldıǰında *yaqçirt-*'in Çince

metinde 潤霑 *run zhan* (Taishō, 2053 50 250c19), yani ‘nemlendirmek, ıslatmak’ karşılığında olduğu görülecektir. Clauson’un *yaq-* (I) için verdiği ‘to anoint’ (1972: 896b) anlamı buraya mükemmelen uymaktadır.

Tanık 3: *yaçqirt-* (< *yaq-çır-t-*) ‘bir şeyi arttırmak, fazlalaştırmak, çoğaltmak’ (?)

Bir tanık da tıp içerikli, Brāhmī harfli Mainz 187 (T II S 49) + U 6883 + U 6851 numaralı parçada geçmektedir: borqa begnike toqıtımış k(i)şi aş otı kücsüzke *yaçqirtsar* (v5). Maue, *yaçqirt-*’in burada ‘to be affected, to be stricken’ veya yorumlu olarak ‘to let approach’ anlamında olabileceğini düşünmektedir (2008: 146, 148, 154). Belki de buradaki *yaçqirt-* da ‘arttırmak, çoğaltmak’ (?) anlamındadır.

Tanık 4: *yaçqirt-* (< *yaq-çır-t-*) ‘bir şeyi arttırmak, fazlalaştırmak, çoğaltmak’

YAXÇYRT-, AYS’nin X. kitabında Aç Bars *Hikâyesi*’nde şöyle geçmektedir: köñülin kögüzin *yaçqirtıp* (SI 4498 M/1, X: 9a/8-9). Bu kısımda Çince metinde, 增益其心 *zengyi qi xin* (Taishō, 665 16 451c23), “mehrte mit dem Gedanken grossen Erbarmens sein Herz” (Nobel, 1958: 338) vardır. Çince metne göre, 增益 *zengyi* karşılığındaki *yaçqirt-* ‘arttırmak, fazlalaştırmak’ anlamında olmalıdır.

Tanık 5: *yaçqirtdur-* (< *yaqçır-t-dur-*) ‘bir şeyi arttırmak, fazlalaştırmak, çoğaltırmak’

Bu tanık, neşrini sunduğumuz U 2546 r4’te geçiyor. Parçada YAXÇYRTDWR şeklinde yazılan *yaçqirtdur-* (< *yaqçır-t-dur-*) fiili *yaqçır-*’ın çifte ettirgen ekli gövdesi olmalıdır. Tespit edebildiğim kadarıyla fiil şimdilik hapax özelliğindedir. Parçadaki *bütürü yaçqirtdurjay*’ın geçtiği yerin Çince aslına baktığımızda, 滋潤於大地 *zirun yu dadı* (Taishō, 665 16 446b13) “macht (auf diese Weise) die große Erde fett” (Nobel, 1958: 307) ibaresini buluyoruz. Çince metinde, *yaçqirtdur-*, 滋潤 *zirun* ‘to fertilise; rich, of glaze on porcelain’ (Giles, 1912/II: 12350) karşılığındadır. Buna göre, *yaçqirtdur-* ‘bir şeyi arttırmak, fazlalaştırmak’ anlamında olmalıdır. Fiilden sonra parçada bir isim daha var mıydı bilmiyoruz. Bu nedenle fiilin buradaki anlamlandırılmasının kesin olduğu söylenemez.

Tanık 6: *yaqçır-* (< *yaq-çır-*) ‘artmak, çoğalmak’ (?)

Eski Uygurcada *Xuanzang Biyografisi* tercümesinin VI. kitabında YAXÇYR geçmektedir: *yaqçırar* yürün bulıt[la]r qaş küntünlükte. Tuguşeva, *yaqçır-*’ı ‘yağmuru dökmek, yağdırtmak’ ile anlamlandırmıştır (1991: VI 27/8-9). Buradaki *yaqçır-*’ın geçtiği yerin Çince aslına baktığımızda, 霏白雲於玉檢 *fei baiyun yu yujian* (Taishō, 2053 50 254b14) “(Sie lassen) weiße Wolken über die jadenen Buchkästen dahinfliegen” (Mayer, 2001: 40) veya “white clouds flew over the jade covers of book containers” (Li, 1995: 184) ile karşılaşıyoruz. Eski Uygurca metindeki *yaqçır-*, Çince metinde 霏 *fei* ‘driving rain and snow sleet’ (Giles, 1912/I: 3476) karşılığında olmalıdır. Çince metne bakılırsa, *yaqçır-*’ın ‘üzerinden uçmak, üzerinden geçmek’ gibi bir anlamı olmalıdır, ancak böyle bir anlamı kabul ettiğimizde YAXÇYR şeklinde yazılan diğer tanıklarla kelimeyi ilişkilendirmek epey zorlaşmaktadır. Belki de Uygur mütercim(ler)in, YAXÇYR’ı yorumlu olarak çevirdiği düşünülebilir. Onlara göre, *yürün bulıt[la]r* ‘beyaz bulutlar’ metinde ‘havada süzülmekten, uçmaktan’ ziyade ‘artıyor, çoğalıyor’, yani ‘kesifleşiyor’ olmalıdır.

O hâlde, bütün bu tanıklara bakılarak YAXÇYR’ın yapısı nasıl izah edilebilir? Bunun pek de kolay olmadığını itiraf etmeliyim. Maue’nin daha önce dile getirdiği eşyazımlı iki ayrı

kelimenin olabileceği tespiti dikkate değerdir. Ancak ben bütün bu tanıkların aynı köke dayanabileceğini düşünüyorum. Tanıkların Çince aslına baktığımızda, Uygur mütercim(ler)in, YAXÇYR'ı üç tanıkta (1, 2, 5) Çince 潤 *run* karşılığında düşünmesi dikkati çekmektedir. Krş. 潤 *run* 'to soak, to meisten, to enrich, to increase, to adorn; glossy, shining, sleek; to follow, to imitate' (Giles, 1912/I: 5732). Çince karakterin üç anlamı ön planı çıkmaktadır: 'ıslaklık, nem', 'artma, çoğalma' ve 'parlaklık'. Aslında tanık 4'ün Çince karşılığı olan 增益 *zengyi* de 潤 *run* ile anlam bakımından uyuşmaktadır: 增益 *zengyi* 'to add to, to increase' (Giles, 1912/II: 11718). Tıp içerikli, Brāhmi harfli Mainz 187 (T II S 49) + U 6883 + U 6851 numaralı parçadaki tanığı ne yazık ki aslı ile karşılaştıramıyoruz, çünkü kelimenin Sanskritçe aslında karşılığı bulunmamaktadır. Buna rağmen tahminî de olsa tanığın oradaki anlamı 'arttırmak, çoğaltmak' olarak kabul edilebilir. Son tanık, Çince metindeki 霏 *fei* karakterinin Uygur mütercim(ler) tarafından yapılan yorumlu çevirisidir.

Buna göre, bu tanıkların kökünün *yaq-* fiiline dayandığını tahmin ediyorum. Clauson, *yaq-* (I) için fiilin temel anlamının 'sürmek, ovmak' olabileceğini, bu anlamından 'yağ, merhem sürmek, meshetmek' anlamının ortaya çıkabileceğini söyleyerek fiilin *türt-* ve *sürt-* ile az çok eşanlamlı olabileceğini belirtmiştir (1972: 896b). Wilkens, *yaq-* (II) maddesinde fiilin '1. yapışmak, yapışık kalmak; 2. ilişmek, tutturmak, koymak, üstüne koymak, uygulamak; 3. donatmak, süslemek; 4. ilgilenmek, önemsemek; 5. barış sağlamak' (2021: 854b-855a) anlamlarını kaydetmiştir. Wilkens'in 4. ve 5. sırada verdiği anlamlar muhtemelen *yaq-* (II) ile değil, *yaq-* (III) 'yaklaşmak, yakınlaşmak' ile ilgili olmalıdır.

Wilkens'in kaydettiği *yaq-* (II) fiilinin kök anlamı bence '*eklemek, ilave etmek' olmalıdır. Fiilin bu anlamından 'sürmek, yağlamak, meshetmek' ve 'artmak, çoğalmak' anlamlarının çıktığı tahmin edilebilir. Açıkçası fiilin türemeleri de bu düşüncemizi desteklemektedir. Eski Uygurca ketebe kayıtlarında sıkça görülen *yaqtur-* fiili *yaq-*'in ettirgen gövdesidir. Mesela, *küün yaqtur-* '(tahtabaskı) tomarı bastırmak' ve '(yazma) tomarı çoğaltmak' için bk. Kasai, 2008: 57, 114, 119, 121. Aslında *yaqtur-*'un tam anlamı 'yazılı malzemeyi çoğaltmak, fazlalaştırmak' olmalıdır. Pekiştirici gibi vazife gören *yaqa* (II) (< *yaq-* a) 'çok, pek fazla' (Wilkens, 2021: 855a), muhtemelen *yaq-* 'artmak, çoğalmak' fiilinden türemiş bir kelimedir. Tanık için bk. *yaqa* yalnız 'pek, yalnız' (Tekin, 1980: 116 r26-27 [42]). Burada *yaqa* 'çok, pek, fazla' gibi bir anlamda olmalıdır.

Fiilin kökünü *yaq-* olarak tespit ettikten sonra, üzerine gelen {-çIr-} ekine gelirse, ek hakkında fazla bilginin olmadığını belirtmek gerekiyor. Erdal, {-çIr-} ekini *types of action and inaction* başlığı altında {-(I)r-} ve {-gIr-} ekleri ile beraber incelemiştir (1991: 538-539) ve {-çIr-} için *yaqçirt-* dışında sadece iki örnek verebilmiştir: *külçir-* (< kül-çir-) 'gülmek' ve *tamçır-* (< tam-çır-). Tanık azlığı nedeniyle ekin işlevi hakkında fazla bir şey söylenemiyor, ama eklendiği fiil köklerinin geçişsiz olduğu görülmektedir.

2. U 3343 (T III TV 49.501, [T III] T.V. 49.)

AYS'nin IX. kitabının 24. bölümüne ait bir parça olduğu KOHD projesinin ağ sayfasında⁷⁷ Raschmann tarafından tespit edilmiş ve parçanın tavsifi yapılmıştır.

⁷⁷ www.orient-mss.kohd.adw-goe.de.

Önde ve arkada 6 satırın olduğu parçada kitabî Uygur yazısı kullanılmıştır. Berlin versiyonundaki paralel metinler için bk. Mainz 262 (T III M 168) (Ehlers, 1987: #145 [97]) ve U 2856 (T I D) (Raschmann, 2005: #562 [152]). Eski Uygurca tercümenin Çince metindeki yeri için krş. Nobel, 1958: 322.

Recto (≠ SI 4498 M/1, IX: 26a/20-26b/4⁷⁸)

1. ...Y AYÇKW ...
...Y içgü ...
2. ... ///WRWK LY /// ...
... [köy]ürügli[ler] ...
3. ... /////TA AWÇWZ BW///// ...
... [otlar]ta uçuz bu[lguluq] ...
4. ... BYRLA MYR LY ...
... birle mırlı ...
5. ... XAMAX A///A BYR ...
... qamağ [igk]e bir ...
6. ... /AÇA ...
... [n]eçe ...

Verso (≠ SI 4498 M/1, IX: 26b/5-12⁷⁹)

1. ...
...
2. ... ///NW ÇA /////ÇWÇY ...
... [aş]nuça [y(a)rlıqan]çuçı ...
3. ... ///SAMAKW AWL AD TA///// ...
... [kü]demegü ol ed ta[varl(i)ğ] ...
4. ... /////M MN SANKA ...

⁷⁸ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Uçar, 2013: 692-699 [122-123].

⁷⁹ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Uçar, 2013: 700-707 [123-124].

... [tüketdi]m m(e)n saña ...

5. ... BWYAN ...
... buyan ...

6. ... /////N ,, BWD/ ...
... [burxa]n ,, bod[i] ...

3. U 2230 (T I 518, T I)

AYS'nin IX. kitabının 25. bölümüne ait bir parça olduğu KOHD projesinin ağ sayfasında⁸⁰ Raschmann tarafından tespit edilmiş ve parçanın tavsifi yapılmıştır. Önde ve arkada 5 satırın olduğu parça, dar *poḥī* tarzı bir yazmaya ait olup parçada kitabî Uygur yazısı kullanılmıştır. Arka yüzdeki son üç satırdaki yazılar aşınma nedeniyle güçlükle okunabilmektedir. Eski Uygurca tercümenin Çince metindeki yeri için krş. Nobel, 1958: 325.

Recto (≠ SI 4498 M/1, IX: 29a/20-29b/2⁸¹)

1. ... //V TYL//
... [su]v til[ep]
2. ... AWLAR BARÇA
... olar barça
3. ... ///WN BYR
... [üç]ün bir
4. ... ///X LARYN
... [butı]qların
5. ... //LYB
... [qı]lhp

Verso (≠ SI 4498 M/1, IX: 29b/4-10⁸²)

1. ... TW//

⁸⁰ www.orient-mss.kohd.adw-goe.de.

⁸¹ St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Uçar, 2013: 833-838 [138-139].

⁸² St. Petersburg versiyonundaki paralel kısmın neşri için bk. Uçar, 2013: 740-846 [139-140].

- ... tu[ta]
2. ... //KDY ,, ,,
... [te]gdi ,, ,,
3. ... //LYXÇ/L// Ğ////ĞY
... [ba]lɨqç[ɨ][ar] q[uvra]ǰɨ
4. ... ///RL/R ///Y
... [qɨlu]r l[a]r [ert]i
5. ... ///ZY/
... [aǰɨ]zɨ[n]

Kısaltmalar

AYS = Altun Yaruq Sudur.

KOHD = Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland.

Kaynakça

Clauson, Sir G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.

Çetin, E. (2020). *Altun Yaruq Sekizinci Kitap, Berlin Bilimler Akademisindeki Metin Parçaları (Karşılaştırmalı Metin, Çeviri, Açıklamalar, Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Dietz, S. et al. (2015). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie V, nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain ediert, übersetzt und kommentiert*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Ehlers, G. (1987). *Alttürkische Handschriften, Teil 2: das Goldglanz-sūtra und der buddhistische Legendenzyklus Daśakarmaparhāvādānamālā, Depositum der Preußischen Akademie der Wissenschaften (Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz, Berlin)*. Verzeichnis der Orientalischen Handschriften XIII/10. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Erdal, M. (1991). *Old Turkic Word Formation, a functional approach to the lexicon I-II*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Giles, A. H. (1912). *A Chinese-English Dictionary I-II*. Shanghai-London: Kelly and Walsh. (Revised & Enlarged)

Gulcalı, Z. (2013). *Eski Uyurca Altun Yaruk Sudur'dan "Aç Bars" Hikâyesi (Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karaaya, T. (2022). Altun Yaruk Sudur 8. Kitaba İlişkin Berlin Koleksiyonunda Yeni Tespit Edilen Bazı Metin Parçaları. In Elmalı, M. & Tokyürek, H. (Eds.), *Altun Yaruklug Ceval Beg Bitigi* (pp. 111-150). Elazığ: Asos Yayınları.

Kasai, Y. (2008). *Die uigurischen buddhistischen Kolophone. Berliner Turfantexte 26*. Turnhout (Belgium): Brepols Publishers.

Kaya, C. (2021). *Uyurca Altun Yaruk, Giriş, Metin ve Dizin, Gözden Geçirilmiş Baskı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kudara, K. & Röhrborn, K. (1982). Zwei verirrte Blätter des uigurischen Goldglanz-Sutras im Etnografiska Museum, Stockholm. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 132(2), 336-347.

Li, R. (1995). *A Biography of the Tripitaka Master of the Great Ci'en Monastery of the Great Tang Dynasty*. Berkeley: Numata Center for Buddhist Translation and Research.

Lundysheva, O. et al. (2021). *Catalogue of the Old Uyghur Manuscripts and Blockprints in the Serindia Collection of the Institute of Oriental Manuscripts, RAS, Vol. I*. Tōkyō: Toyo Bunko.

Maue, D. (2008). An Uighur Version of Vāgbhata's Aṣṭāṅghr̥dayasaṃhitā. *Asian Medicine*, 4, 113-173.

Mayer, A. L. (2001). *Cien-Biographie VI, übersetzt und kommentiert*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Müller, F. W. K. (1908). *Uigurica [I], 1. Die Anbetung der Magier, ein christliches Bruchstück; 2. Die Reste des buddhistischen "Goldglanz-snjtra", ein vorläufiger Bericht*. Berlin: Verlag der Königlichen Akademie der Wissenschaften.

Nadelyayev, V. M. et al. (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar'*. Leningrad: Institut Yazıkoznaniya, Akademiya Nauk SSSR.

Nobel, J. (1958). *Suvarṇaprabhāsottama-Sūtra, das Goldglanz-Sūtra, ein Sankrittext des Mahāyāna-Buddhismus, I-Tsing's Chinesische Version und Ihre Tibetische Übersetzung, I-Tsing's Chinesische Version übersetzt, eingeleitet, erläutert und mit einem Photomechanischen Nachdruck des Chinesischen Textes versehen I*. Leiden: E. J. Brill.

Raschmann, S.-Chr. (1998). Aus den Vorarbeiten F. W. K. Müllers zum Altun Yaruk Sudur. In Laut, J. P. & Ölmez, M. (Eds.), *Bahşi Ögdisi: Festschrift für Klaus Röhrborn anlässlich seines 60. Geburtstags* (pp. 295-304). Freiburg-İstanbul: Simurg.

Raschmann, S.-Chr. (2000). *Alttürkische Handschriften, Teil 5: Berliner Fragmente des Goldglanz-Sūtras, Teil 1: Vorworte und erstes bis drittes Buch*. Verzeichnis der Orientalischen Handschriften XIII/13. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Raschmann, S.-Chr. (2002). *Alttürkische Handschriften, Teil 5: Berliner Fragmente des Goldglanz-Sūtras, Teil 2: Viertes und Fünftes Buch*. Verzeichnis der Orientalischen Handschriften XIII/14. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Raschmann, S.-Chr. (2005). *Alttürkische Handschriften, Teil 5: Berliner Fragmente des Goldglanz-Sūtras, Teil 3: Sechstes bis Zehntes Buch Kolophone, Kommentar und Verifizierungen Gesamtkonkordanzen*. Verzeichnis der Orientalischen Handschriften XIII/15. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Röhrborn, K. (2017). *Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, Neubearbeitung II/2: aš – äzüük*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Semet, A. et al. (2022). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie IV, nach der Handschrift von Paris sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain ediert, übersetzt und kommentiert*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Tekin, Ş. (1959). Altun Yaruk'un Çincesinden Almancaya Tercümesi Dolayısıyla. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1959*, 293-306.

Tekin, Ş. (1980). *Maitrisimit Nom Bitig: die uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhāṣika-Schule I, Transliteration, Übersetzung, Anmerkungen*. Berliner Turfantexte 9. Berlin: Akademie Verlag.

Tekin, Ş. (1987). Altun Yaruk'un 20. Bölümü: İligler Qanlarning Köni Törüsün Aymaq (= Rājaṣāstra). *Journal of Turkish Studies*, 11, 133-199.

Tezcan, S. (1974). *Das uigurische Insadi-Sūtra*. Berliner Turfantexte 3. Berlin: Akademie Verlag.

Tuguşeva, L. Yu. (1991). *Uygurskaya Versiya Biografii Syuan'-Tszana, Fragmentı iz Leningradskogo Rukopisnogo Sobraniya Instituta Vostokovedeniya AN SSSR*. Moskva: Nauka.

Uçar, E. (2013). *Uygurca Altun Yaruk Sudur IX. Tegzinç [金光明最勝王經卷第九] Diplomatik Neşir Usûlüyle Yayını, Tercüme, Açıklamalar ve Dizin*. İzmir: Dinozor Kitabevi Yayınları.

Uçar, E. (2017). Altun Yaruk Sudur: VIII. Tegzinç, Yüce Sarasvatī (XV. Bölök, II. Kısım). *Dede Korkut: Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6(12), 100-150.

Uçar, E. (2020). Türkiye'deki Eski Uygurca Metin Neşirleri İçin Kullanılacak Harfçevrim ve Yazıçevrim Kılavuzu. *Journal of Old Turkic Studies*, 4(1), 231-250.

Wilkins, J. (2001). *Die drei Körper des Buddha (Trikāya), das dritte Kapitel der uigurischen Fassung des Goldglanz-Sūtras (Altun Yaruk Sudur) eingeleitet, nach den Handschriften aus Berlin und St. Petersburg herausgegeben, übersetzt und kommentiert.* Berliner Turfantexte 21. Turnhout (Belgium): Brepols Publishers.

Wilkins, J. (2010). *Alttürkische Handschriften, Teil 10: Buddhistische Erzähltexte.* Verzeichnis der Orientalischen Handschriften XIII/18. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Wilkins, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen, Altuigurisch-Deutsch-Türkisch.* Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.

Zieme, P. (2015). Local Literatures: Uighur. In Silk, J. A. (Ed.), *Brill's Encyclopedia of Buddhism I: Literature and Languages* (pp. 871-882). Leiden-Boston: Brill.